

Morphology and distribution of pottery in the Early Helladic settlement at Helike, Achaea

Stella Katsarou-Tzeveleki

*Ministry of Culture, General Directorate of Antiquities, Athens, Greece
<stella@dialektiki.gr>*

The excavations of the Early Helladic II-III settlement at Helike have brought to light huge pottery assemblages ascribable to indoor and outdoor areas. The preliminary examination of the ceramic material has shown two general chronological horizons: the upper one is dated to the EH III and is marked by the settlement's destruction and abandonment. The second one begins chronologically from the EH III-II transition and extends backwards to earlier phases of the EH II. This horizon has witnessed several densely overlaying building phases of short duration which usually represent reconstruction of floors and changes in settlement and domestic planning. The EH II multi-layer deposit is thicker compared to the overlying surface EH III deposit which instead consists of one sole building phase.

Potteries of those two phases are very distinctive both as for shape and general morphological features of vases, as well as for their condition of preservation. Along the EH III in particular the prevailing pottery consists of table serving vases and big storage vessels. The former group includes hundreds of one- or two-shouldered cups (bass bowls) tankards of various profiles, rim-handled cups, pedestal-footed cups, jugs, amphoras and some miniature vessels. A 'depas' of early EH III date is an exceptional pot found inside an apsidal building together with a small hoard of small gold and silver items. In this certain phase there is a particular concentration of big storage vessels with cut away neck, arched handles on body and roped impressions around the upper part. Their volume capacity suggests that the settlement had extended storage ability which evidences at the particular economic and possibly symbolic importance of pithos. Moreover, the size of those pithoids possibly suggests that they were manufactured and fired in situ at their final positions which were pre-set in the architectural plan of the building. Examination of cross sections exhibits all manufacturing techniques the potters had undertaken to build the jar, such as double or triple layering of clay, strips of clay on junctions or even the use of 'pegs'. Few samples of fine wares bear dark-on-light patterns. The EH III Heliki ceramic groups are in line with major pottery groups of Lerna IV, Elis and Kolonna V, and incorporate all characteristic features of the end of the 3rd millennium BC such as the development of 'metallic' appearance (dark burnished surfaces, carinated profiles) which is the forerunner of the MBA wares.

Underlying EH II pottery is particularly distinctive compared to that of the EH III: ring bases, sauceboat spouts, saucers, roped relief on everted rims, very fine clays, light colored burnished surfaces (red, orange, yellowish). A very characteristic feature of this pottery is its state of fragmentation and dispersal, in contrast with the overlying EH III equipment which was abandoned and deposited in situ. It is indicative that EH II sherds have rounded edges, suggesting they have tumbled and been corroded after their use together with earth deposits to form later building levels, floors and walls.

The two Heliki phases show considerable difference in the spatial distribution of their pottery throughout the settlement. Most characteristic case is the area of the EH II Corridor House, where the EH III pottery shows considerable decrease but increases exceptionally in the periphery of the building.

Leaving aside classification, Heliki EH pottery incorporates valuable information on the association of ceramics with spatial outdoor and indoor spatial use, and thus provides research with an exceptional tool to study EH domestic activities, subsistence practices and society, but also how pottery expresses the functional and ideological choices of people. Behind any visible morphological expression of ceramic culture, either whole shape, formal detail or ornament, resides an invisible network of cognitive attributes, a world of meanings and symbols which every time dictates the choice of each very certain material feature. Given that eating and food, which are the main destinations for pottery, involve elevated social meanings and symbolisms, what traditions and perceptions may underlie Heliki wares and how close are we to the narrative of Heliki' social and symbolic life?

Μορφολογία και κατανομή της κεραμικής στον Πρωτοελλαδικό οικισμό της Ελίκης στην Αχαΐα

Οι ανασκαφές στον Πρωτοελλαδικό II-III οικισμό της Ελίκης στην Αιγιάλεια της Αχαΐας, έφεραν στο φως τεράστια ποσότητα κεραμικής τόσο από εσωτερικούς χώρους οικημάτων όσο και από αύλειους-ανοιχτούς χώρους του αρχαίου οικισμού. Η προκαταρκτική εξέταση της κεραμικής έχει διακρίνει δύο γενικούς χρονολογικούς ορίζοντες: ο πρώτος χρονολογείται στην ΠΕ III και αποτελεί την τελευταία φάση της ζωής του οικισμού κατά την οποία παρατηρήθηκε το επεισόδιο των καταστροφών και της εγκατάλειψης. Ο δεύτερος ορίζοντας αρχίζει χρονολογικά από τα όρια μεταξύ της ΠΕ III με τη II και εκτείνεται προς τα πίσω έως παλαιότερες φάσεις της ΠΕ II. Ο ορίζοντας αυτός περιλαμβάνει επάλληλες πυκνές οικοδομικές φάσεις σύντομης διάρκειας που χαρακτηρίζονται από επισκευές δαπέδων, διάνοιξη δρόμων, χτίσιμο νέων τοίχων ή μετατόπιση των ορίων παλαιότερων οικημάτων. Ο ορίζοντας αυτός, που χονδρικά ανήκει στην ΠΕ II, είναι συνολικά παχύτερος σε σχέση με τον ανώτερο και επιφανειακό ορίζοντα της ΠΕ III ο οποίος αντίθετα συνιστά μία ενιαία και λεπτή οικοδομική φάση.

Η κεραμική των δύο γενικών αυτών φάσεων είναι εξαιρετικά διακριτές τόσο όσον αφορά στα σχήματα και τα γενικά μορφολογικά χαρακτηριστικά των αγγείων τους, όσο και όσον αφορά στην κατάσταση διατήρησής τους. Συγκεκριμένα στον ορίζοντα της ΠΕ III κυριαρχούν τα αγγεία σερβιρίσματος και τα μεγάλα πιθάρια. Τα πρώτα περιλαμβάνουν εκατοντάδες κύπελλα με έξω νεύον χείλος και μία ή δύο λαβές στον ώμο (bass bowls), tankards, καθαροειδή σκεύη, κύπελλα με ψηλό πόδι, πρόχους και αμφορείς. Ξεχωρίζει το γνωστό τρωικό «δέπας» της πρώιμης ΠΕ III που βρέθηκε σε αψιδωτό κτίσμα μαζί με «θησαυρό» μικροαντικειμένων από χρυσό και άργυρο. Στην ίδια φάση κυρίαρχη παρουσία έχουν τα μεγάλα και βαθιά πιθάρια με ψηλό λαιμό, οριζόντιες τοξωτές λαβές στο σώμα και ποικίλη σχοινοειδή διακόσμηση στον ώμο. Η χωρητικότητά τους υπογραμμίζει τη μεγάλη αποθηκευτική ικανότητα του οικισμού, άρα και την ιδιαίτερη οικονομική και συμβολική σημασία του σκεύους για την κοινότητα. Το μέγεθός τους υποδηλώνει ότι ενδεχομένως πλάθονταν και ψήνονταν επί τόπου σε μόνιμες θέσεις προκαθορισμένες στο αρχιτεκτονικό σχέδιο των κτηρίων. Η παρατήρηση των τομών τους μαρτυρά ότι η κατασκευή τους γίνεται από στρώσεις πηλών που ενώνονται με επιπλέον στρώματα επάλειψης ή ειδικούς συνδέσμους σε κάποιες περιπτώσεις. Στον ίδιο ορίζοντα της ΠΕ III ανήκει και λίγη λεπτόκοκκη γραπτή κεραμική με σκουρόχρωμα γεωμετρικά κοσμήματα σε ανοιχτό βάθος. Τα παραπάνω σύνολα συντάσσονται πλήρως με τον γενικό χαρακτήρα της νοτιοελλαδικής κεραμικής του τέλους της 3^{ης} χιλ. π.Χ. - γνωστός από τη Λέρνα IV, Ήλιδα και Κολώνα V- που αναπτύσσει τάσεις «μεταλλικής» εμφάνισης (σκούρα στιλπνή επιφάνεια, γωνιώδη σχήματα) ως προοίμιο της Μέσης Εποχής του Χαλκού.

Η κεραμική των βαθύτερων οικοδομικών φάσεων της Ελίκης είναι ιδιαίτερα διακριτή ως προς τα μορφολογικά της χαρακτηριστικά σε σχέση με την κεραμική της ΠΕ III: δισκοειδείς βάσεις, προχρές από σαλτσιέρες, saucers, σχοινοειδείς ζώνες σε χείλη γυριστά προς τα μέσα, πολύ λεπτόκοκκοι πηλοί και επιφάνειες ερυθρές, υπόλευκες ή πορτοκαλόχρωμες με χαρακτηριστική στίλβωση της ΠΕ II. Ενδεικτικό στοιχείο της κεραμικής των υποκείμενων αυτών στρωμάτων είναι ο υψηλός βαθμός διάβρωσης και θραύσης: σε αντίθεση προς το στρώμα της ΠΕ III της Ελίκης όπου η κεραμική εγκαταλείφθηκε στη θέση της, η κεραμική των προηγούμενων φάσεων είναι πολύ θραυσμένη, κυλισμένη και φθαρμένη λόγω της έντονης οικοδομικής δραστηριότητας στην οποία συμμετέχει ως συστατικό τοιχοποιίας και δαπέδων. Μεταξύ των δύο φάσεων, παρατηρείται διαφορά στην κατανομή της κεραμικής στους χώρους του οικισμού. Χαρακτηριστικότερη περίπτωση αποτελεί η περιοχή του Corridor House όπου μετά την ΠΕ II στην οποία χρονολογείται η πρώτη φάση του κτηρίου, η κεραμική της ΠΕ III είναι ελάχιστη, ενώ αντίθετα σημειώνεται έξαρση κεραμικής της ΠΕ III σε χώρους που βρίσκονται στην περιφέρεια του Corridor House.

Πέραν της μορφολογικής ανάλυσης, η κεραμική της Ελίκης, λόγω της πολυτιμων πληροφοριών συσχετισμού της με τους εσωτερικούς και εξωτερικούς χώρους του οικισμού που διασώζει, προσφέρει ένα εξαιρετικό εργαλείο για την μελέτη των καθημερινών λειτουργιών, της οικονομίας και της κοινωνίας του πρωτοελλαδικού οικισμού. Ταυτόχρονα προσφέρει μια εξαιρετική ευκαιρία για να μελετήσουμε τον τρόπο με τον οποίο η κεραμική προσαρμόζεται στις λειτουργικές και νοηματικές ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου πληθυσμού: κάθε μορφολογικό στοιχείο αποτελεί έκφραση ενός αόρατου σ' εμάς κόσμου νοημάτων και συμβόλων, ο οποίος κάθε φορά υπαγορεύει την επιλογή του συγκεκριμένου μορφολογικού στοιχείου για να εκφραστεί. Με δεδομένο ότι η τροφή και το φαγητό, που είναι ο κατεξοχήν προορισμός της κεραμικής, διαθέτουν υψηλό νοηματικό-συμβολικό φορτίο, ποιες αντιλήψεις και παραδόσεις μπορεί να υπαγορεύονται από τις κεραμικές μορφές της Ελίκης και πόσο μπορούμε να διεισδύσουμε στις κοινωνικές σχέσεις και τους συλλογικούς και ατομικούς συμβολισμούς των κατοίκων της;